

ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ТА ІСТОРІОГРАФІЇ

**УДК 327.01(410)
ББК 66.4(4ВЕЛ)0**

Андрій Горук

Проблема міжнародного порядку в науковій перспективі британської «школи міжнародних відносин»

У даній статті автором здійснено спробу проаналізувати концептуальні бачення британськими вченими та експертами міжнародного ладу в світі після завершення „холодної війни”. Серед наведених підходів особливу увагу присвячено з’ясуванню поглядів т.зв. „English school” з її „плюральним” та „солідарним” варіантами, співставляючи їх, водночас, поміж собою в пізнанні змістових та формальних засад сучасної міжнародної системи.

Ключові слова: міжнародна система, міжнародний порядок, міжнародна / світова спільнота, „плюралізм”, „солідаризм”

English school – дослідницький підхід британської науки про міжнародні відносини – є доволі специфічним явищем на тлі світової «інтернаціології». Така ситуація склалася, певно, як з причини історичних, так і методологічних передумов. Досить складно, наприклад, трактувати його як національну школу міжнародних відносин хоча б із тієї причини, що він містить доволі багато космополітичних змістових складників й апелює до доробку різних культур. Загалом, English school характеризують як дослідницький напрям, що прагне до узгодження суперечностей, котрі постали між головними парадигмами теорії міжнародних

© Горук А., 2011

Горук Андрій Іванович - кандидат історичних наук, доцент кафедри історії нового та новітнього часу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

відносин – лібералізмом і реалізмом, – та доповнення їхнього змістового доробку на основі «часткових теорій» (зокрема, теорії міжнародної спільноти).

У британському підході до міжнародної теорії домінує дух еkleктики, котрий чітко виявляється у використанні понятійної матриці і синкретизму, присутнього у формованих вихідних установах, що пояснюють міжнародну реальність. Засновники школи вважали, що «...міжнародна спільнота вимагає поєднання політики безпеки і рівноваги сил з етикою й раціональним зміцненням міжнародного ладу»¹. Водночас, такі дослідження детермінують наступні властиві реалістичним поняттям: міжнародної анархії, сили держави, державного суверенітету. Однак, крім реалістичних компонентів, панівною в *English school* також є ліберальна нормативна концепція «міжнародної спільноти», акцептована в ролі засобу подолання анархії. Тісно доповнює її наближена до теорії глобалізму ідея «світової спільноти»: «Центральною категорією теорії «міжнародної спільноти» є «порядок» або міжнародний лад»², який поволі стає суб'єктом зацікавленень як державоцентричного напрямку *English school*, названого «плюралізмом», так і транснаціонального напрямку, званого «солідаризмом».

Дослідники, прихильні до «плюрального» підходу, являють доволі чітке бачення міжнародного ладу³. Світовий порядок не є самостійною або ключовою категорією, натомість, слід цінувати її як допоміжне поняття. Вона допомагає виявленню організаційно-стабілізаційних функцій міжнародної спільноти в майже анархічній міжнародній системі і є тотожною з міжнародною реальністю.

Аналіз реальності починається від оцінки міжнародної анархії, котра є центральним фактором міжнародної системи й вихідним пунктом формування теорії. Відсутність «світового уряду» сприяє іншим формам поєднання держав та загалом призводить до виникнення міжнародної спільноти.

Міжнародний порядок є формулою міжнародної системи. Він функціонує внаслідок боротьби стабілізаційних тенденцій (міжнародна спільнота) зі станом війни (міжнародна анархія),

так що між ними фіксуються прояви наднаціональної солідарності або ж конфронтації. У ситуації війни чи конфлікту ідеологій концепція міжнародної спільноти знаходиться під загрозою; але, вона не зникає, а, за висловом одного з чільних дослідників школи Х. Булла, «спускається до підземелля» аби по завершенню кризи знову з'явитися⁴.

У цьому сенсі, Х. Булл вбачає саме держави засадничими інституціями міжнародної спільноти. Держави інтерпретують засади, своїми діями показують, чи визнають їх, легітимізують їх через пошук підтримки з боку інших держав та їх змінюють, демонструючи вербально чи реально припинення акцептації. Держави також «охороняють» визнані засади через запевнення умов, в яких їхнє дотримання взагалі можливе (так відбувається тоді, коли формується почуття спільності інтересів, що впливає на поведінку держав). Така «охорона» обіймає класичні дипломатичні і військові дії, вчинені для підтримання рівноваги сил; залагодження ідеологічних конфліктів; обмеження та контроль озброєнь. Усе, перелічене вище, виконується далі в межах даних «інституцій», що виражають співпрацю держав у реалізації своїх політичних функцій і є провідним засобом для підтримання такої співпраці. Відповідно, ці засади та дотримання їх державами, котрі діють в межах створених інституцій, є досить необхідними умовами для підтримання міжнародного порядку⁵.

Як вже відзначалося, класичні дослідники English school характеризують міжнародний лад як стабілізовану рівновагою сил форму відносин між державними акторами. Роздуми щодо цього Х. Булла, розміщені в його праці «Суспільство анархії», спрямовані на розкриття інтересів держав; він навіть гіпотетично не припускає існування міжнародної системи, заснованої на перевазі й інших, аніж суверенні, суб'єктів⁶. Натомість, автор приділяє увагу типології міжнародного ладу, заснованого на рівновазі сил. Характеризуючи особливості біполярного порядку, Х. Булл розкриває права й обов'язки наддержав при формуванні світової безпеки, діагностує перевагу поліцентричної рівноваги, заснованої на нерівній кількості наддержав, над суто парним багатополусним ладом, що несе більшу

загрозу війни. У його аналізі саме чинник безпеки відіграє основну роль, адже «...у плюральному сприйнятті міжнародна спільнота перебуває на сторожі... турбот щодо підтримання міжнародного порядку..., разом з тим, спільна ідентичність і культура не є абсолютно необхідними умовами її постання»⁷.

У «солідарному» сприйнятті сформувалася думка, що цілком наднаціональної групи, до складу якої входять разом держави і транснаціональні суб'єкти, є розвиток міжнародного права та поступальних норм. У подібному баченні світова спільнота має характер ширшої, ніж спільність держав, політичної спільноти, пов'язаної послідовним прагненням до універсалізму⁸.

В ієрархії засад, що ними керується світова спільнота, чільне місце посідає стабільність міжнародного ладу, якої й досягають за допомогою реалізації норм права і, – рівнозначно з ними, – загальнолюдських етичних стандартів. Апелюючи до теорії суспільного договору Ж.-Ж. Руссо, «солідаристи» вбачають світову спільноту агрегатом одиниць, які, без огляду на цивілізаційні або національні поділи, поєднує первинне відчуття моральності⁹. Межі свободи дій світової спільноти визначає не встановлене право, а природне відчуття справедливості та об'єктивні спільні інтереси. До подібних інтересів відносять вільний розвиток торгівлі, пропагування і поширення прав людини та їхній захист через застосування практики гуманітарної інтервенції.

«Солідарний» напрям English school прихильно ставить до рівності у ставленні до ролі, що її відіграє внутрішній державний і міжнародний порядок в поглибленні чинної інтеграції світової спільноти. Внутрішня нестабільність, як і сама загроза падіння міжнародного порядку, формують підстави для інтервенціонізму. Однак, потрібно слідкувати, щоб інтервенція відбувалася згідно засад домінуючої моделі безпеки. У «плюралізмі» міжнародний лад має функціонувати в умовах рівноваги сил, а в «солідаризмі» його слід теж засновувати на моделі спільної безпеки в межах всезагальної організації.

Основні ідеї «солідаризму» підносять функцію визначення категорії «міжнародного порядку», підтримання якого є чільним завданням світової спільноти. Згідно переконань Мартіна Вайта, «міжнародний порядок» є загальною ідеєю, котра еволюціонує практично до ущільнення зв'язків всередині світової спільноти¹⁰. Обираючи середній між «гоббсівським» реалізмом і «кантівською» революційністю шлях, М. Вайт формулює власну концепцію «світової спільноти» у напрямі «гроцівського» раціоналізму.

Відношення English school до проблеми міжнародного ладу останніх років виражається у дослідженнях на двох рівнях. Перший передбачає аналіз еволюції і трансформації міжнародного порядку на перетині історії, із достатньо широко змальованою часовою перспективою. Ставиться питання, як змінився світовий розклад сил, а міжнародний порядок становить підкатегорію головного спрямування досліджень. Такою є найдавніша, «плюральна» дослідницька перспектива English school, особливо розвинута Хедлі Буллом у 60-х – 70-х роках ХХ століття. Нині ж подібну формулу пропагує Калеві Яакко Холсті, що на тлі атак 11 вересня 2001 року оцінював, який вплив на світовий порядок матиме еволюція інституцій міжнародної спільноти у наступні роки¹¹.

Інший напрям досліджень школи передбачає оцінку еволюції міжнародного ладу під впливом унілатералізації зовнішньої політики США. Сформульовано думку, що він входить у фазу «турбулентності», яка надалі буде поглиблюватися під впливом активності транснаціональних суб'єктів, тобто терористичних угруповань. Характеристика згаданих та деяких інших наслідків війни з міжнародним тероризмом скомпонована в аналізі позицій світової спільноти відносно нових загроз світовому порядку; з огляду на це, праці Семюела М. Макінда відносять до досліджень «солідарного» кола.

К.Я. Холсті, якого вважають одним з чільних реаніматорів британської школи, оцінював атаки 11 вересня 2001 року на будівлі Світового Торгівельного Центру в Нью-Йорку як одну з переломних подій, що, зазвичай, сприймають як індикатори

нової ери¹². Він також критикував посталі протягом 90-х рр. ХХ століття сигнали щодо входження світового ладу у нову фазу т.зв. «кінця історії», «зіткнення цивілізацій» чи «нової анархії»; К.Я. Холсті наголошував на їхній невірності, адже якісним чином міжнародний порядок не змінився. Дослідник неприхильно поставився до дослідження змін в міжнародній спільноті під впливом глобалізації, аргументуючи це тим, що науковці невірно ототожнюють наслідки і причини сучасних політичних явищ з перебігом глобальних процесів. Натомість, він досить схвально відгукувався про «еволюційну» концепцію структурної зміни міжнародного ладу, додану до «плюрального» бачення Х. Буллом. Услід за Буллом, він повторив, що форма міжнародного порядку (анархія, імперія, феодална зверхність) характеризує інтенсивність міжнародних процесів; вона позначає, що кожна, навіть незначна, модифікація компонентів міжнародного ладу впливає на його функціонування, а будь-яка спеціальна зміна – на його сутність.

К.Я. Холсті трактував інституції міжнародної спільноти як показники структурних змін міжнародного порядку, у той час, як будь-який поступ в міжнародній політиці пришвидшує їхні трансформації. Зміна міжнародного порядку може теж виявитися формуванням, знеціненням, поступом, реставрацією первинного стану або зникненням інституцій, які поділено на фундаментальні (суверенітет, держава, територія, міжнародне право) і процедурні (міжнародна торгівля, війна).

Головна інституція – суверенітет – слугує для розпізнавання чільних акторів міжнародної системи і характеристики їхньої тотожності. Гарантуючи цілісність держави, вона забезпечує її юридичну відповідальність. В епоху глобалізації популярною стає теза про десуверенізацію держав, котру К.Я. Холсті вважає надмірною, похідною від невірного застосування споріднених понять: потуги, впливу, автономії, практики та волі. Інституція суверенітету є надалі чинною, оскільки держави є єдиними міжнародними акторами, що володіють функцією правничого контролю¹³. Можна, натомість, порівняти її з автомобілем, первинну модель якого, внаслідок технічного прогресу, піддано розвитку і перетворенням. Сучасний міжнародний лад, певно, формується в умовах видозміненого, ускладненого державного суверенітету.

Другою основною інституцією є держава, котра має в своєму розпорядженні унікальну за якістю потугу. Від інших суб'єктів її також відрізняє правовий статус й обсяг прав та обов'язків, які не посідають ні племена, ні провінції, ні національно-визвольні рухи. У попередні епохи участь держав в створенні міжнародного порядку була різною через форми устрою (імперія, королівство, вільне місто) і реальну силу, співмірну із впливом та свободою дії. Ієрархія міжнародних рангів зумовлювала вертикальність міжнародного ладу. Сучасний міжнародний порядок відрізняє від попередніх, на думку К.Я. Холсті, відкрите протиборство транснаціональних суб'єктів з суверенними державами. Однак, ці їхні прагнення мають невеликий шанс реалізуватися, оскільки лише держави функціонують згідно стандартів міжнародного права і тільки вони несуть відповідальність за розстановку сил у світі¹⁴.

Територію трактують як третю інституцію, котра впливає на створення міжнародного порядку, причому, слід зауважити, що вона підлягає найбільшим змінам в просторі історії. В епоху стародавності кордони визначалися загальним чином і, зазвичай, не були делімітованими. Їхній сучасний статус сформувався в «епоху війн», коли території держав зазнавали частих змін. Разом з технічним поступом у картографії зросли можливості чіткого визначення кордонів, а держави поставили перед собою складне і дороге завдання опису території.

До XVII століття європейські суспільства ідентифікували себе, переважно, через релігійну тотожність, протягом наступних віків їх почали ототожнювати з територією держави проживання, а згодом – з національною спільнотою. Націоналісти дедалі частіше вели мову про вітчизну, не згадуючи вже про домен чи королівство. Кордони стали найзрозумілішими визначниками приналежності до групи. У XX столітті їхня роль піднеслася разом з охороною території міжнародним правом і ключовими політичними деклараціями – наприклад, Заключним Актом НБСЄ 1975 р. Звідси, можна говорити про певну конкретизацію міжнародного ладу: його географічна структура почала підлягати контролю регіональних міждержавних організацій та ООН.

Міжнародне публічне право як основна інституція пережило еволюцію від середньовіччя, – коли правила міжнародного життя визначалися нормами *civitas christiana*, – через право націй XVII століття – ідеї свободи морів, вільної торгівлі, розумової свободи – до формування норм суверенної рівності держав. Ця еволюція була співмірна трансформації, що виявилася в XX столітті у зародженні нових галузей права, особливо, прав людини. Зростання їхнього значення, яке є нині, сприяє порушенню традиційних основ міждержавного права. Під час захисту гуманітарних цінностей нівелюються ті виміри суверенітету, які означають територіальну цілісність і непорушність кордонів. Суверенітет зазнає значної шкоди і від діяльності міжнародних судів, зокрема, Міжнародного кримінального суду.

Отже, поступово зникає право застосування сили і погрози її використання. Внаслідок правового релятивізму, міжнародний лад стає еластичніший стосовно норм і засад, більше піддається моделюванню через неюридичні фактори, а саме: торгівлю і технологічний розвиток.

Міжнародна торгівля як процедурна інституція призвела до більшого врахування чинника «м'якої сили» (*soft power*) у процесі формування міжнародного порядку. Відсутність міжнародних регуляторів у цьому напрямі вела до економічного протиборства провідних колоніальних великих держав, особливо протягом XVI – XVII ст. Інституціалізація торгівлі настала після Другої світової війни, створивши режими міжнародного економічного обміну. Внаслідок цього, кількість війн із суто господарським підґрунтям знизилася з 20% у XVII столітті до 0,1% після 1945 року¹⁵.

Надзвичайно цікаво виявляються зміни такої процедурної інституції, як війна. К.Я. Холсті виділяє дві достатньо відмінні тенденції: дезінтеграцію та реінституціалізацію. Дезінтеграція війни виражається у її досить повільній декласації, пониженні її статусу. Спочатку вона становила легальне зняття зовнішньої політики. У XX столітті війна виявилася обмеженою через право (застосування сили чи погрози її використання), або, зрештою, навіть делегалізована (пакт Бріана-Келлога). Водночас, юридичні норми змінюються

практикою і, через технологічний прогрес, війна вже не може проводитися із застосуванням всіх можливих засобів (напр., ядерної зброї). Ескалація озброєнь призводить до неможливості використання сили без самознищення.

Реінституціалізація війни настає в останнє десятиліття. Її символом стають «технологічні війни» – збройні конфлікти, котрі призводять до фінансових перевитрат за, водночас, незначних демографічних втрат. Згідно К.Я. Холсті, перелік даних конфліктів обіймає обидві війни у Затоці і війну в Афганістані. Боротьба точиться із дедалі меншим залученням права збройних конфліктів. Сторони відходять від традиційних процедур оголошення війни, а число сформованих розламів не відображає реального прагнення досягнення миру. Редукція й інструменталізація військового права сусідить із практикою політики сили, але, це не означає, що війна є фактором, який дестабілізує міжнародний лад. Вона не витісняє ключових міжнародних акторів, не веде до значної смертності, разом з тим, можливість нападу гарантує повагу до прав цивільного населення. К.Я. Холсті теж обережно діагностує, що наслідком «гуманітаризації» останніх війн, які вели США, буде бачення світового порядку, засноване на унілатеральній моделі безпеки¹⁶.

Другий напрям досліджень зосереджується на аналізі змін, які у міжнародний порядок приносить боротьба з міжнародним тероризмом. Найважливіші погляди школи стосовно цього питання було представлено в Гаазі у вересні 2004 р. Семюелом Макінда з Університету Мадроч (Австралія)¹⁷; його дослідження апелює власне до проблем міжнародної безпеки і роззброєння, використовуючи попередній доробок школи. Уже в 60-х – 70-х роках Х. Булл вивчав проблему міжнародної безпеки з точки зору глобальної рівноваги сил – визначальної інституції миру, якою оперує міжнародна спільнота¹⁸. Він запровадив постулат допущення війни як інструменту міжнародної спільноти. Інші автори English school, наприклад Ніколас Дж. Вілер, оцінюють проблему міжнародної безпеки також в контексті легальності і припустимості «гуманітарної інтервенції»¹⁹.

Однак, на противагу «плюралістам», згаданий С. Макінда наголошував теж на неприпустимості застосування обмеженої міжнародної інтервенції. Він вивчав, переважно, залежності між міжнародною безпекою і зовнішньою політикою учасників міжнародної спільноти²⁰, аби виявити, як названі впливають на турбулентність міжнародного порядку. Сполучені Штати й інші демократичні країни, побоюючись міжнародного тероризму, тиснуть на інструментарій міжнародної спільноти: громадянські свободи, міжнародне судочинство, демократичні цінності. Подібний підхід є новаторським, так як English school вже вивчала причини міжнародного тероризму – бідність й економічну недорозвиненість – проте, раніше не досліджувала глобальні наслідки тероризму щодо змін у світовому порядку та міжнародній спільноті.

Прямим наслідком боротьби з тероризмом було уповільнення процесу демократизації недемократичних країн. «Ефект 11 вересня» зупинив еволюцію устроїв в дусі демократії і майже заблокував демократизацію міжнародних відносин. Парадокс, але США – ключова демократична держава та лідер «коаліції на захист демократії» – подали приклад іншим країнам. Так, держави з нібито недемократичними устроями – Пакистан, Таджикистан, Узбекистан, – стали партнерами цієї коаліції. Для Пакистану, зокрема, це означало навіть повернення в середині 2004 р. до Співдружності (Commonwealth): «Організуючи коаліцію для боротьби з тероризмом, після 2001 р. США та їхні партнери не розрізняли демократичних, недемократичних і антидемократичних держав»²¹. Даний процес, певно, послабив тенденцію партнерства і демократизації міжнародного ладу.

Подальший напрям змін після 11 вересня мав мілітарний характер і виразився у перегляді настанов оборонних доктрин провідних держав антитерористичної коаліції. Міжнародний лад став значно мілітаризованішим. Нова американська стратегія легітимізувала нову міжнародну роль Сполучених Штатів як організатора глобальної коаліції, що веде «війну з тероризмом»²². Даний документ обґрунтовував дії Вашингтона щодо концентрації міжнародного порядку навколо США як держави-гегемона.

Тим самим, вчинено метаморфозу міжнародного ладу після «холодної війни» з аморфної перехідної структури, яка функціонує в умовах мультиполярної системи, на унілатеральний порядок.

Наступним кроком, який загострив стосунки в структурі міжнародного ладу, стала мілітаризація бюджетних витрат, що дещо суперечило процесам роззброєння міжнародної спільноти. Водночас, американський унілатералізм призвів також до різкої девальвації міжнародного права. Так, у виступі Дж.В. Буша від 31 травня 2003 р. вказано, що «...відносно тероризму неможливо застосовувати тільки правові норми. Він повинен зазнати прямої збройної акції»²³.

Зміни у міжнародному порядку призвели до диверсифікації і плюралізму позицій членів міжнародної спільноти щодо нових загроз. У цьому сенсі, можна виділити як окремішню фракцію противників силових розв'язань, до якої входять низка високо- і середньорозвинених країн та група високорозвинених держав Європи (Німеччина, Франція), котрі наполягають на вжитку у таких ситуаціях винятково норм міжнародного права. Перед особливим вибором постали західні демократії, які традиційно вирішували проблеми тероризму на своїх теренах внутрішніми засобами: шляхом залучення поліції, судочинства, розвідки. Вони, переважно, прилучилися до коаліції (Велика Британія, Іспанія), визнавши, таким чином, чинність силового підходу до розв'язання проблеми.

Однак, ґрунтовна зміна глобальної розстановки сил прямо виникала з явища «суб'єктивізації» міжнародних терористичних угруповань, які виявили можливості боротьби з суверенними державами. Вони ведуть війни з урядами держав, застосовуючи своєрідні, не тільки військові засоби, сягаючи до засобів soft power: медіа, інформації, релігії, економіки тощо. Формування «антитерористичної коаліції» піднесло їхній ранг до статусу опонентів суверенних суб'єктів. На переконання С. Макінда, такий прояв «плюралізації» суб'єктів міжнародного життя призвів до перетворення всесвітньої спільноти суверенних держав на транснаціональну світову спільноту²⁴.

Оцінюючи зміни, котрі настали в міжнародному порядку внаслідок дій коаліції, С. Макінда стверджував, що нинішні підходи в межах боротьби з тероризмом підважують засадничі інституції міжнародної спільноти, а саме універсальні норми і стандарти; вони призводять до ерозії мультилатеральної моделі, згідно до якої спільнота функціонувала до кінця ХХ століття; врешті, згадані кроки провадять до нової поляризації сучасного світу, де, – на думку Дж.В. Буша, – кожна держава, кожен регіон вирішує, чи він виступає на боці коаліції, чи терористів²⁵.

Ремілітаризація міжнародного порядку навряд чи призведе до розв'язання проблеми тероризму. Для її вирішення дії проти терору слід було б доповнити пропагандою, реформованими інституціями міжнародного права, освітою та ін. З цією метою, він запропонував альтернативну модель боротьби зі світовим тероризмом, покликану запобігти подальшій асиметрії світового ладу. Вона містить чотири компоненти: традиційні засоби боротьби внутрішньодержавного характеру; інституційні розв'язання на рівні міжнародної спільноти; рішення стосовно вирівнювання шансів на розвиток і якісно нові суспільно-правничі підходи.

Повернення до чинних інструментів подолання тероризму допомогло б зміцнити суспільну довіру до урядів, похитнуту обмеженнями громадянських свобод і демократичних процедур у відповідь на «ефект 11 вересня». Разом з тим, доцільно створити міжнародні інституції, які б окреслили правила функціонування всіх міжнародних акторів, – як держав, так і терористів. Без цих структур практично неможливим буде застосування права щодо таких гібридних суб'єктів, як терористи; також, нелегальною щодо них залишиться діяльність міжнародних судів. Потрібно зосередити зусилля на освіті, пропагуванні культурного плюралізму, поваги до національної різноманітності тощо. Тоді буде змінено поведінку потенційної соціальної бази терористичних структур. Подолання бідності і зрівноважений поступ мають стати кращим доповненням пропагандистських

заходів, за умови, що до відомих гасел додасться добра воля високорозвинених держав. Також, належить поділитися ініціативою з міжнародними організаціями і не піддавати сумніву їхню роль у просуванні практики соціальної справедливості²⁶.

Таким чином, методика пізнання міжнародної реальності English school має ендемічний характер: її зумовлено острівним, периферійним розташуванням Великої Британії, чий концепції зовнішньої політики протягом століть розроблялися суто в дусі ізоляціонізму щодо міжнародних справ континентальної Європи. Прикладом може слугувати модель т.зв. «рівноваги сил», котра, будучи визнаною через діяльність школи ключовим миротворчим механізмом, спершу доволі прислужилася британській політичній концепції *splendid isolation* («блискучої ізоляції»).

Теж певною особливістю English school є зосередженість на проблемах підтримання миру і негативне ставлення до війни²⁷. Водночас, школа досліджує процеси інституціалізації міжнародної співпраці, джерелом якої є британські філософські концепції і зовнішня політика. Участь Британської імперії у Першій світовій війні допровадила до великих матеріальних втрат, послабивши її міжнародні позиції. Центр світової економіки перемістився з Лондона до Нью-Йорка, що передбачало занепад колоніалізму як тієї чинної особливості міжнародного порядку, що її зовнішня політика Великої Британії трактувала у вигляді своєї переваги. Отже, найбільша територіально імперська наддержавна втратила контроль над повоєнною міжнародною системою; проте, надії на відбудову впливів пов'язувалися з інституціалізацією світового порядку, адже британські філософи і політичні публіцисти XVII – XVIII століть створили різноманітну низку концепцій міжнародних організацій, з яких британські політики, що створювали англійські проекти повоєнної системи безпеки, й запозичували ідеї²⁸.

Оригінальність English school походить з парадоксальних спроб погодити суперечності, що містилися у головних парадигмах сучасних міжнародних відносин – лібералізмі і реалізмі. Подібне прагнення виражало постулат «середнього

шляху» (*via media*) міжнародних студій, котрий в значній мірі використовує вступні передумови, властиві обом баченням. У підсумку, створена даним шляхом еkleктична дослідницька концепція робить *English school* вразливою до закидів стосовно методологічної несамостійності і копіювання²⁹.

Іншою властивістю школи є критичне налаштування щодо кількісно-квантитативних методик, застосовуваних у сцієнтизмі, а також спроб надужитку науковим апаратом, характерних для точних наук. Натомість, охоче вчені даного напрямку сягають до описової функції суспільних наук, що спричиняє появу закидів до школи у незначній пізнавальній цінності проваджених студій.

Британські аналітики, водночас, виражають скептицизм щодо «холістичних» теорій, стверджуючи, що «пустота» між теорією і практикою дипломатії, недоступність дослідницького матеріалу (себто, дипломатична таємниця) зменшують шанси на створення креативної теорії «глибокого обсягу». Отже, школа користує, переважно, з методик опису й компаративістики, не роблячи спроб формування синоптичної теорії.

Тематика її досліджень творить ендемічну понятійну сітку, властиву для постімперського способу бачення світу. Основною операційною категорією школи власне є «міжнародна спільнота» (плюральный аспект) або «світова спільнота» (солідарний аспект). Також, активно застосовується поняття «міжнародна політика» для визначення міжнародних відносин як телеологічної активності «міжнародних акторів».

Примітки:

¹ Kukułka J. *Teoria stosunków międzynarodowych*. – Warszawa, 2000. – S. 98.

² Bieleń S. *Brytyjska nauka o stosunkach międzynarodowych*. – Warszawa, 1986. – S. 128.

³ Bull H. *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. – London, 1977. – 341 p.

⁴ *Ibidem*. – P. 232.

⁵ Ibidem. – P. 232-233.

⁶ Ibidem. – P. 233 etc.

⁷ Czaputowicz J. The English School of International Relations and its approach to European Integration // Studies and Analyses. – 2003. – Nr 2. – P. 76.

⁸ Ibidem.

⁹ Rousseau J.J. Umowa społeczna. – Warszawa, 1966.

¹⁰ Wight M. International Theory: the Three Traditions. – Leicester, 1991. – 342 p.

¹¹ Bógdał-Brzezińska A. Porządek międzynarodowy w perspektywie badań angielskiej szkoły stosunków międzynarodowych // Porządek międzynarodowy u progu XXI wieku / Pod red. nauk. R. Kuźniara. – S. 304.

¹² Holsti K.J. The Institutions of International Politics: Continuity, Change, and Transformation // <http://www.leeds.ac.uk/polis/Englishschool/holsti02.doc> (18.03.2007).

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Makinda S.M. Security Between Terrorism & Counter-Terrorism: An International Society Perspective // <http://www.leeds.ac.uk/polis/Englishschool/makinda04.rtf> (20.03.2007).

¹⁸ Bull H. The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics. – P. 38-50.

¹⁹ Wheeler N.J. Saving Strangers. – Oxford, 2000. – 294 p.

²⁰ Makinda S.M. Sovereignty and global Security // Security Dialogue. – 1998. – Nr 29. – P. 281-292.

²¹ Makinda S.M. Security Between Terrorism & Counter-Terrorism: An International Society Perspective // <http://www.leeds.ac.uk/polis/Englishschool/makinda04.rtf> (20.03.2007).

²² The National Security Strategy of the United States of America. – Washington: The White House, 2002. – [VII], 31 p.

²³ Makinda S.M. Security Between Terrorism & Counter-Terrorism: An International Society Perspective // <http://www.leeds.ac.uk/polis/Englishschool/makinda04.rtf> (20.03.2007).

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Bógdał-Brzezińska A. Porządek międzynarodowy w perspektywie badań angielskiej szkoły stosunków międzynarodowych. – S. 310.

²⁷ Bieleń S. Badania pokoju w Wielkiej Brytanii // Pokój w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych / Red. J. Kukułka. – Warszawa, 1991. – S. 97.

²⁸ Bentham J. Wprowadzenie do zasad moralności i prawodawstwa. – Warszawa, 1958.

²⁹ Czaputowicz J. The English School of International Relations and its approach to European Integration // Studies and Analyses. – 2003. – Nr 2. – P. 75; Little R. The English School's Contribution to the Study of International Relations // <http://www.leeds.ac.uk/polis/Englishschool/little99.html> (20.03.2007).

Andriy Goruk

International order issue in the scientific approach of the British «school of international relations»

In this article the author made an attempt to analyze the conceptual British scientists and experts' vision of international order in the world after the Cold War decline. Among the above approaches special attention is devoted to making clear the views of the so called „English school” in its „plural” and „solid” variants comparing them, however, with the each other to recognize knowledge of content and formal foundations of the modern international system.

Key words: *international system, international order, international / global community, „pluralism”, „solidarism”*

Надійшла до редколегії 10.11.2011 р.